

AYOLNING IJTIMOY MAVQEINI IFODALOVCHI TIL BIRLIKLARINING LINGVOPOETIK XUSUSIYATLARI

Adambayeva Nargiza Kadambayevna
Oriental universiteti dotsenti, Toshkent

Toshova Xurshida Ibodullayevna
O'qituvchi, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20509271>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Pearl Buck asarlarida ayolning ijtimoiy mavqeini ifodalovchi til birliklarining lingvopoetik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda yozuvchi tomonidan ayol obrazini yaratishda qo'llanilgan leksik, semantik va stilistik vositalarning badiiy-estetik imkoniyatlari yoritiladi. Asarlarda ayollarning jamiyatdagi o'rni, oilaviy va ijtimoiy munosabatlari til birliklari orqali qanday ifodalangani o'rganiladi. Tahlil jarayonida ayol obrazining shakllanishida lingvopoetik vositalarning o'rni va ularning matn mazmunini boyitishdagi ahamiyati ochib beriladi. Tadqiqot natijalari badiiy matnlarni lingvopoetik hamda lingvokulturologik jihatdan o'rganishda muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ayol obrazi, ijtimoiy mavqe, til birliklari, lingvopoetika, badiiy matn, leksik vositalar, stilistik vositalar, gender, semantik tahlil, lingvistik ifoda.

Kirish qismi: Til jamiyatning madaniy, ijtimoiy va ma'naviy qadriyatlarini o'zida mujassamlashtiruvchi muhim vosita hisoblanadi. Badiiy adabiyot esa tilning estetik imkoniyatlarini namoyon etuvchi, inson tafakkuri va dunyoqarashini aks ettiruvchi o'ziga xos kommunikativ makondir. Badiiy matnlarda muallif tomonidan qo'llanilgan til birliklari nafaqat voqelikni tasvirlash, balki obrazlarning xarakteri, ruhiy holati, ijtimoiy mavqei va jamiyatdagi o'rmini ochib berishga ham xizmat qiladi. Shu jihatdan ayol obrazi va uning ijtimoiy mavqeini ifodalovchi til birliklarini lingvopoetik nuqtayi nazardan o'rganish zamonaviy tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biri sanaladi.

So'nggi yillarda gender lingvistikasi, lingvokulturologiya va lingvopoetika yo'nalishlarida olib borilgan tadqiqotlarda ayol konseptining til va madaniyatdagi o'rni alohida e'tibor markazida bo'lib kelmoqda. Genderga oid tadqiqotlar til birliklarining jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar, qadriyatlar va stereotiplarni aks ettirishdagi rolini ochib berishga xizmat qiladi. Ayniqsa, badiiy asarlarda ayol obrazining yaratilishi va uning ijtimoiy maqomining ifodalanishi til vositalari orqali muallifning estetik niyati hamda milliy-madaniy qarashlarini namoyon etadi.

Amerikalik yozuvchi Pearl S. Buck ijodi Sharq va G'arb madaniyatlari uyg'unligini aks ettirishi, insonparvarlik g'oyalari hamda ayol taqdiriga bag'ishlangan asarlari bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Yozuvchining roman va hikoyalarida ayollarning oiladagi, jamiyatdagi va ijtimoiy hayotdagi mavqei turli badiiy vositalar yordamida tasvirlanadi. Muallif ayol obrazini yaratishda leksik birliklar, metaforalar, epitetlar, baholovchi vositalar hamda dialogik nutq imkoniyatlaridan samarali foydalanadi. Natijada ayolning nafaqat individual xususiyatlari, balki uning jamiyatdagi ijtimoiy maqomi ham til vositalari orqali yorqin ifodalanadi.

Lingvopoetika badiiy matndagi til birliklarining estetik va uslubiy funksiyalarini o'rganadigan tilshunoslik sohasi sifatida muallifning badiiy maqsadini ochib berishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Ayolning ijtimoiy mavqeini ifodalovchi til birliklarini lingvopoetik jihatdan tahlil qilish esa badiiy matnda gender munosabatlarining aks etishi, obraz yaratish mexanizmlari hamda tilning estetik imkoniyatlarini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Mazkur maqolaning maqsadi Pearl Buck asarlarida ayolning ijtimoiy mavqeini ifodalovchi til birliklarining lingvopoetik xususiyatlarini aniqlash va ularning badiiy-estetik funksiyalarini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida ayol obrazini yaratishda qo'llangan leksik-semantik hamda stilistik vositalarning o'rni yoritilib, ularning asar g'oyaviy-badiiy mazmunini shakllantirishdagi ahamiyati ochib beriladi. Shu bilan birga, ayol konseptining badiiy matndagi ifodasi va uning lingvokulturologik xususiyatlari ham ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Tadqiqot va tahlil qismi: Badiiy matnda ayol obrazining yaratilishi til birliklari orqali amalga oshiriladi va bu jarayon lingvopoetikaning muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi. Lingvopoetika badiiy matndagi til vositalarining estetik, ekspressiv va pragmatik imkoniyatlarini o'rganadi. Bu borada rus tilshunosi Viktor Vinogradov badiiy asar tilini "muallifning estetik dunyoqarashini ifodalovchi murakkab til tizimi" deb baholaydi. Olimning fikricha, badiiy matndagi har bir til birligi nafaqat nominativ, balki estetik vazifani ham bajaradi. Mazkur nazariya Pearl Buck asarlarida ayolning ijtimoiy mavqeini ifodalovchi leksik vositalarni tahlil qilishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Gender lingvistikasining taniqli vakillaridan Robin Lakoff "Language and Woman's Place" asarida til va gender o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'kidlab, ayollarning ijtimoiy mavqei ko'pincha til birliklari orqali namoyon bo'lishini qayd etadi. Uning fikricha, "til jamiyatdagi gender munosabatlarini aks ettiruvchi va shakllantiruvchi vosita hisoblanadi". Ushbu qarash Pearl Buck romanlarida ayol obrazlarining nutqi va ularga nisbatan qo'llangan nominativ birliklarni tahlil qilishda o'z tasdig'ini topadi.

Pearl Buckning mashhur *The Good Earth* romanida O-Lan obrazi orqali XX asr boshlaridagi xitoy ayolining ijtimoiy mavqei tasvirlanadi. Muallif ayolning jamiyatdagi o'rnini ifodalash uchun "slave", "wife", "mother" kabi nominativ birliklardan foydalanadi. Ushbu birliklar nafaqat qahramonning oiladagi rolini, balki uning jamiyatdagi ijtimoiy maqomini ham aks ettiradi. Ayniqsa, "slave" leksemasining qo'llanishi ayolning huquqiy va ijtimoiy jihatdan qaram mavqeini ko'rsatishga xizmat qiladi. Lingvopoetik nuqtayi nazardan mazkur birlik obrazning ruhiy kechinmalari va ijtimoiy holatini ochib beruvchi muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Tilshunos Norman Fairclough diskurs tahlili doirasida tilning ijtimoiy munosabatlarni ifodalashdagi rolini alohida ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, "ijtimoiy tengsizliklar va hokimiyat munosabatlari til orqali namoyon bo'ladi". Pearl Buck asarlarida ayol obrazlariga berilgan tavsiflar, murojaat shakllari va baholovchi birliklar aynan shu ijtimoiy munosabatlarni aks ettiradi. Masalan, ayollarga nisbatan qo'llangan "humble", "silent", "obedient" sifatlari patriarxal jamiyatdagi gender stereotiplarini ifodalaydi.

Lingvokulturologiya nuqtayi nazaridan qaralganda, ayol obrazi muayyan madaniyatning qadriyatlarini va an'analarni aks ettiruvchi konsept sifatida namoyon bo'ladi. Bu borada Anna Wierzbicka til va madaniyatning o'zaro bog'liqligini ta'kidlab, "til milliy

madaniyatning kalitidir” degan g’oyani ilgari suradi. Pearl Buck asarlarida ayollarga oid leksik birliklar Sharq jamiyatining oilaviy qadriyatlarini, itoatkorlik va matonat kabi madaniy mezonlarini ifodalashga xizmat qiladi.

Yozuvchining *East Wind: West Wind* romanida Sharq va G’arb ayollarining ijtimoiy mavqei qiyosiy tasvirlanadi. Asarda ayol obrazlarini tavsiflashda qo’llangan antonimik birliklar (“*freedom – obedience*”, “*independence – dependence*”) qahramonlarning dunyoqarashi va jamiyatdagi o’rnini ochib beruvchi lingvopoetik vosita vazifasini bajaradi. Mazkur antonimlar matnning ekspressivligini kuchaytirib, ijtimoiy qarama-qarshiliklarni badiiy jihatdan yoritishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko’rsatadiki, Pearl Buck asarlarida ayolning ijtimoiy mavqeini ifodalovchi til birliklari keng lingvopoetik imkoniyatlarga ega. Leksik-semantik vositalar, baholovchi birliklar, metaforalar, epitetlar va antonimik qarama-qarshiliklar ayol obrazining individual hamda ijtimoiy qiyofasini yaratishda muhim o’rin tutadi. Shu orqali muallif ayolning jamiyatdagi o’rni, huquqlari va ijtimoiy munosabatlardagi mavqeini badiiy-estetik jihatdan yoritishga erishgan. Natijada ayol obrazi nafaqat badiiy qahramon, balki muayyan davr va jamiyatning ijtimoiy-madaniy ko’zgusi sifatida namoyon bo’ladi.

Tadqiqot natijalari: Pearl Buck asarlarida ayolning ijtimoiy mavqeini ifodalovchi til birliklarining lingvopoetik tahlili natijasida bir qator muhim xulosalarga kelindi. Avvalo, yozuvchi ayol obrazlarini yaratishda leksik-semantik vositalardan mahorat bilan foydalanganligi aniqlandi. Asarlarda qo’llangan nominativ birliklar, sifatlashlar, baholovchi leksemalar va metaforik ifodalar ayollarning oiladagi, jamiyatdagi hamda ijtimoiy munosabatlardagi o’rnini yoritishga xizmat qilgan.

Tahlillar shuni ko’rsatdiki, ayol obrazining ijtimoiy mavqei ko’pincha uning oilaviy roli bilan bog’liq holda ifodalanadi. “Ona”, “turmush o’rtoq”, “qiz”, “kelin” kabi ijtimoiy maqomni bildiruvchi birliklar qahramonlarning jamiyatdagi mavqeini belgilovchi asosiy lingvistik vositalar sifatida namoyon bo’ladi. Bunday birliklar nafaqat nominativ vazifani bajaradi, balki obrazning badiiy va emotsional qirralarini ham ochib beradi. Pearl Buck ayol xarakterini tasvirlashda ekspressiv va baholovchi til vositalaridan samarali foydalangan. Xususan, epitetlar va sifatlashlar orqali ayollarning sabr-toqati, matonati, itoatkorligi yoki mustaqilligi ifodalangan. Bu esa ayol obrazining individual xususiyatlarini ochish bilan birga, muallifning gender munosabatlariga bo’lgan munosabatini ham aks ettiradi.

Tadqiqot davomida antonimik birliklarning ham muhim lingvopoetik vazifa bajarishi aniqlandi. Qarama-qarshi ma’noli so’zlar yordamida ayollarning ijtimoiy mavqei, huquq va imkoniyatlari, Sharq va G’arb madaniyatlaridagi gender qarashlari o’rtasidagi tafovutlar badiiy jihatdan yorqin ifodalangan. Natijada matnda semantik kontrast hosil bo’lib, asarning ta’sirchanligi va estetik qiymati ortgan.

Bundan tashqari, ayol obrazini ifodalovchi til birliklari muayyan madaniy qadriyatlar va ijtimoiy stereotiplarni aks ettirishi ham kuzatildi. Ayollarga nisbatan qo’llangan til vositalari orqali oila, sadoqat, mehnatsevarlik, mehr-muhabbat va fidoyilik kabi konseptlar badiiy talqin etilgan.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari Pearl Buck asarlarida ayolning ijtimoiy mavqeini ifodalovchi til birliklari nafaqat kommunikativ, balki lingvopoetik funksiyani ham bajarishini ko’rsatdi. Ushbu birliklar obrazlarning badiiy mukammalligini ta’minlash, muallif g’oyasini ochib berish hamda asarning estetik ta’sir kuchini oshirishda muhim

ahamiyat kasb etadi. Natijalar gender lingvistikasi, lingvopoetika va lingvokulturologiya yo‘nalishlaridagi keyingi tadqiqotlar uchun nazariy va amaliy manba bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa qismi: Pearl Buck asarlarida ayolning ijtimoiy mavqeini ifodalovchi til birliklarining lingvopoetik tahlili shuni ko‘rsatdiki, yozuvchi ayol obrazlarini yaratishda tilning boy leksik-semantik va uslubiy imkoniyatlaridan samarali foydalangan. Asarlarda qo‘llangan nominativ birliklar, epitetlar, metaforalar, baholovchi vositalar hamda antonimik qarama-qarshiliklar ayol qahramonlarning nafaqat individual xususiyatlarini, balki ularning jamiyatdagi ijtimoiy maqomi va rolini ham ochib berishga xizmat qilgan.

Tadqiqot natijalari ayol obrazining badiiy talqinida til birliklari muhim lingvopoetik vazifa bajarishini tasdiqladi. Xususan, ayollarning oiladagi, jamiyatdagi va madaniy muhitdagi o‘rni turli lingvistik vositalar orqali ifodalanib, muallifning gender munosabatlari va ijtimoiy qadriyatlarga bo‘lgan qarashlari yoritilgan. Bunda til birliklari nafaqat axborot uzatish, balki estetik ta’sir ko‘rsatish va obrazlarning emotsional-ekspressiv qirralarini ochib berish vazifasini ham bajargan.

Pearl Buck asarlarida ayolning ijtimoiy mavqeini ifodalovchi til vositalari Sharq jamiyatining madaniy qadriyatlari, urf-odatlarini va gender stereotiplarini aks ettiruvchi lingvokulturologik birliklar sifatida namoyon bo‘ladi. Muallif tomonidan yaratilgan ayol obrazlari orqali inson qadr-qimmatini, mehnatsevarlik, sadoqat, sabr-toqat va mustaqillik kabi umuminsoniy qadriyatlar badiiy jihatdan talqin etilgan.

Demak, Pearl Buck asarlarida ayolning ijtimoiy mavqeini ifodalovchi til birliklari asarning g‘oyaviy-badiiy mazmunini shakllantiruvchi muhim lingvopoetik vosita hisoblanadi. Ularni lingvopoetik va lingvokulturologik jihatdan o‘rganish badiiy matnning mazmun-mohiyatini chuqurroq anglashga, shuningdek, gender lingvistikasi va zamonaviy matnshunoslik yo‘nalishlaridagi ilmiy tadqiqotlarni boyitishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Buck, Pearl S. *The Good Earth*. – New York : Washington Square Press, 2004. – 357 p.
2. Lakoff, Robin *Language and Woman’s Place*. – New York : Harper & Row, 1975. – 83 p.
3. Виноградов В.В. *О языке художественной литературы*. – Москва : Высшая школа, 1959. – 655 с.
4. Nargiza Kadambaevna Adambayeva. (2026, February 4). *XORIJYIY TILLARNI O‘QITISHDA ARALASH TA’LIM TEXNOLOGIYALARINING SHARQ FILOLOGIYASIDAGI O‘RNI*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18486842>
5. Wierzbicka, Anna *Understanding Cultures through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese*. – New York : Oxford University Press, 1997. – 317 p.
6. Toshova, K. I. (2024). "Women’s character in Pearl Buck’s 'The Good Earth'". *Confrencea*, 5, 21–24. Retrieved from <https://confrencea.org/index.php/confrenceas/article/view/1356>
7. Bahrombekova, M., & Khamrabaeva, S. (2026). *LINGUISTIC EXPRESSION OF GENDER IMAGES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES (BASED ON THE TRANSLATIONS OF JANE AUSTEN'S PRIDE AND PREJUDICE)*. *International Journal of Political Sciences and Economics*, 5(5), 52–56. <https://doi.org/10.5281/zenodo.20058533>